

КИШМИШБОП ТОК НАВЛАРИНИ ЎЎТИЛАШ МЕЪЁРИ

Annotation: Depending on the duration and amount of organic and mineral fertilizers, they are divided into basic and additional fertilizers. In the autumn and early spring, the main fertilizer is introduced in order to provide plants with nutrition during the whole vegetation period. During fertilization, additional fertilizers are administered in small quantities to supplement the nutritional requirements of the plants at the right time. Their importance will be greatly enhanced when basic fertilizers are found in vine garden. Autumn in the vineyard is used a mixture of manure, compost, phosphorus or phosphorus-potassium fertilizers, phosphorite flour, etchings. Potassium fertilizers are commonly used simultaneously with phosphorus fertilizers. Most organic and mineral fertilizers add 40-60 cm to the depth of the main mass of absorbing roots.

Аннотация: В зависимости от продолжительности и количества органических и минеральных удобрений они делятся на основные и дополнительные удобрения. Осенью и ранней весной вводится основное удобрение для обеспечения растений питанием в течение всего вегетационного периода. Во время оплодотворения дополнительные удобрения вводят в небольших количествах, чтобы дополнить пищевые потребности растений в нужное время. Их значимость будет значительно повышена, если в виноградный сад будут найдены основные удобрения. Осенью в винограднике используется смесь навоза, компоста, фосфора или фосфорно-калийных удобрений, фосфоритовой муки, гравюр. Калийные удобрения обычно используются одновременно с фосфорными удобрениями. Большинство органических и минеральных удобрений добавляют 40-60 см к глубине основной массы поглощающих корней.

Кишмишбоп ток навларини ўўтилаш меъёри

Калит сўзлар: ток, барг, илдиз, тана, нав, ўўт, усуллар, ўсиш, вегетация, кумлоқ тупроқли, фосфор, калий, чуқурчалар, озиқа, нитрификация, даврийлик.

Бутун вегетация даврида ўсимликларни озиқа билан таъминлаш мақсадида кузда ва эрта баҳорда асосий ўўтлар солинади. Вегетация даврида ўсимликлар озиқасини керак вақтда тўлдириб бориш учун қўшимча ўўтлар оз миқдорларда солинади. Токзорларга асосий ўўтлар оз солинганда уларнинг аҳамияти ошади. Кузда токзорларда гўнг, компост, фосфорли ёки фосфор-калийли ўўтлар аралашмаси, фосфорит ун, ишлатилади. Калий ўўтлар одатда фосфорли ўўтлар билан бир вақтда қўлланилади. Органик ва минерал ўўтларнинг аксариятини сўриб олувчи илдизларнинг асосий массаси жойлашган чуқурликка (40-60 см) солинади.

Республикада 2016 йилда етиштирилган ўртача ҳосилдорлик (120ц/га) ўтган йилга нисбатан юқори бўлса-да, аммо у аҳолини узум ва узум маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини тўлиқ қондира олмайди. Тиббиёт нуқтаи назаридан аҳоли

жон бошига етиштирилиши лозим бўлган ҳосилдорлика эришиш учун ҳосилдорликнинг 1.5-2 марта ошириш лозим. Ўзбекистоннинг кулай табиий- иқлим шароити, бу ерда узумнинг турли муддатларида пишадиган ўзига хос қимматли хўраки ва кишмишбоп навларини етиштириш, юқори ҳосил олиш, аҳоли эҳтиёжини қондириш ва экспорт қилиш имконини беради. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорларида 2021 йилгача токзор майдони 144 минг гектарга, ялпи маҳсулотларни 1400-1500 минг тонна, кишмиш ва майиз ишлаб чиқаришни 100 минг тоннага етказиш белгилаб қўйилган. Узумчилик маҳсулотларини кўпайтириш бўйича қўйилган вазифаларни амалга ошириш учун токзорлар майдонини кўпайтириш, ҳосилдорликни ошириш, узумни қайта ишлаш қувватини кўтариш, жаҳон бозори талабларига жавоб берадиган маҳсулотларни етиштириш зарур.

Узумчилик билан шуғулланувчи хўжаликларнинг тупроқ-иқлим ва иқтисодий шароитларига, навларни тўғри танлаш ва жойлаштириш, агротехник тадбирлар узум ҳосилдорлигини оширишнинг асосий омиллари ҳисобланади.

Ток ҳар йили барг, новда, узум боши, шунингдек илдиз, танаси ва кўп йиллик қисмларини шакллантириш учун керак бўлган озиқа моддаларини тупроқдан олади. Озиқаларни ўзлаштириш экинларнинг ҳосилдорлиги, тупроқнинг тури, унинг намлиги, нав хусусиятлари, парваришнинг агротехикасига боғлиқ бўлади. Академик М. Мирзаев номидаги боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти маълумотларига кўра, ўсимлик гектардан 200-300 ц ҳосил бериши учун 90-105 кг азот, 40-50 кг фосфор, 200-300 кг калий ўўт моддаларини ўзлаштиради. Шунинг учун узумнинг меъёрида фаолиятини таъминлаш учун тупроқ унумдорлигини сақлаш ва ошириш учун уни изчил равишда ўўтилаш лозим. Ўўтлар ишлатилишининг илмий асосланган тизими миқдорларининг таъсири ва оқибатларини ҳисобга олган ҳолда уларнинг тури ва миқдорларини, ўўт солишнинг усуллари, даврийлиги ва муддатларини, минерал ўўтларнинг ассортименти ва ташкилий-хўжалик тадбирлар мажмуасини белгилашни назарда тутати.

Ўўтларни солиш муддатлари. Органик ва минерал ўўтларини солиш муддати ва миқдори қараб улар асосий ва қўшимча ўўтилаш турларига бўлинади. Бутун вегетация даврида ўсимликларни озиқа билан таъминлаш мақсадида кузда ва эрта баҳорда асосий ўўтлар солинади. Вегетация даврида ўсимликлар озиқасини керак вақтда тўлдириб бориш учун қўшимча ўўтлар оз миқдорларда солинади. Токзорларга асосий ўўтлар оз солинганда уларнинг аҳамияти ошади. Кузда токзорларда гўнг, компост, фосфорли ёки фосфор-калийли ўўтлар аралашмаси, фосфорит уни ишлатилади.

Суперфосфатни (айниқса нейтрал ёки ишқорли реакцияли тупроқларда) яқка ҳолда солиш таъсия этилмайди. Чунки куз-қиш даврида

сувда эрувчи фосфатларнинг бир қисми ўз шаклини ўзгартирганлиги учун улардан ўсимликлар озиқа сифатида фойдалана олмайди. Уни азотли ўғитларнинг нитратли шакллари билан баҳорда, шунингдек қўшимча озиқа сифатида қўллаш яхшидир.

Узум дастлабки ўсиш даврида азотга талабган бўлади ва шу моддани экинга кузда ва фақат сульфат аммоний кўринишида солиш лозим. Мазкур ҳолатда илдишлар жойлашган қатламдан чуқурроқда азот ювилиб кетиши деярли кузатилмаган. Чунки тупроқ ҳароратининг пасайиб кетиши нитрификациян жараёнларга шароит яратмайди.

Калийли ўғитлар одатда фосфорли ўғитлар билан бир вақтда қўлланади. Шунинг учун улар бир муддатда солинади. Шу билан бирга уларни баҳорда солиш баъзида узум ҳосилини оширмайди, балки ўсимликни сиқиб қўяди. Бу ҳолат вегетациягача солинган калий тупроқ коллоид мажмуа томонидан сўрилиб, ундан кальций ва магнийни тупроқ аралашмасига сиқиб чиқариб ташлаши билан таърифланади. Мазкур моддаларнинг ортиқчаси новданинг ўсиши ва ҳосилдорлигига салбий таъсир қилади. Шунинг учун калийни ёзда қўшимча ўғит сифатида тупроққа солиш мақсадга мувофиқдир. Баҳорда шунингдек суюқ гўн, парранда гўнги ва бошқа аралаштирилган органик ўғитлар солинади. Асосий минерал ўғитларни тупроққа солиш даврийлиги (тез-тез солиниши) тоқзорларда тупроқнинг чуқур ҳайдаш даврийлигига боғлиқдир. Ҳар йили тупроқни чуқур ҳайдаш кераклиги мақсадга мувофиқ бўлган ҳудудларда уни фосфор-калий ўғитлар билан бирга бир вақтнинг ўзида солиш лозим. Бу биринчи навбатда намлилиги яхши ва ўсимликлар илдиз тизими чуқур жойлашган оғир қумлоқ тупроқли ерларга тааллуқли. Узум илдизлари юқорида жойлашганда қатор

ораларидаги ер ҳар битта қатордан кейин ҳайдалади ўғитлар икки, уч йилда бир марта солинади.

Ўғитлантиришнинг энг қулай муддатларини танлашда шунинг эътиборга олиш керакки, ўсимлик биринчи йили тупроққа келиб тушган калийнинг фақат ярмини, фосфорнинг фақат 10-30%ни ўзлаштиради. Азотли ўғитларни ҳар йил солиш лозим.

Охак ва каллоид заррачалари жуда кам қумли, шағал-қумлоқ ва қумлоқ тупроқлар кам ютиш хусусиятлари билан таърифланади. Шунинг учун сувда осон эрувчи ўғитлар ёмғир ёққанда ва суғориш ишлари олиб борилганда паст қатламларга ювилиб кетади. Бундай тупроқларга минерал ўғитларни баҳорда ва мажбурий равишда тупроқларнинг сувни ушлаб турувчи қобилиятини оширувчи органик ўғитлар билан бирга солинади. Фосфорит ун қумоқ тупроқларда яхши самара беради ва улар кузда солиниши мумкин. Калийли ўғитларнинг самараси қумли тупроқларда қумоқ тупроқларга қараганда анча юқоридир.

Ўғитларни солиш чуқурлиги ва усуллари. Органик ва минерал ўғитларнинг аксариятини сўриб олувчи илдишларнинг асосий массаси жойлашган чуқурликка (40-см) солинади. Бу кўрсаткич тупроқлар тури, сизот сувларининг чуқурлиги, парвариш қилиш усуллари, навларнинг биологик хусусиятлари ва бошқа омилларга қараб турлича бўлиши мумкин. Фосфор ва калийли ўғитларга нисбатан жиддий эътибор бериш керак бўлади. Улар оғир тупроқларда тупроқ бўйлаб суст ҳаракат қилади. Уларнинг янада юқорида киритиш (20-25см) илдиз тизими юзада жойлашган, енгил тупроқли ёки намлилиги яхши таъминланган тоқзорларда қўлланилиши мумкин. Бошқа ҳолатларда ўғитлар билан бирга келиб тушган озиқа моддалар узум

томонидан кам ўзлаштирилади ва бегона ўтлар ўсишини кучайтиради.

Аммиакли селитра ва сульфат аммоний каби кенг тарқалган азотли ўғитлар ўсимликлар томонидан суперфосфатни яхши ўзлаштиришига ёрдам беради. Азотли ўғитлар кам миқдорда ҳам киритилиши мумкин, аммо бундай ҳолатларда бегона ўтларга қарши курашиш учун кўпроқ куч сарфлаш керак бўлади.

Органик ва минерал ўғитларнинг УОМ-50 машинаси ёки РУМ-8, РОУ-6, ПРТ-10 ўғитсочигчлар ёрдамида ерга ёппасига солинади.

М.Мирзаев номидagi боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти олимлари ҳар бир қаторлар орасига асосий ўғитларни қуйидаги схемаларда, яъни дастлабки уч йилда ҳар бир қатордан тегишли равишда 35-40 см ва 70 ва 90 см узоқликда икки қаторлаб, тўртинчи йилда қаторлар орасининг ўртасидан олинган бир қаторда солиб боришни таклиф этишган.

Ўғитларни киритиш чуқурлиги ҳар йили ошиб боради. Шу билан бирга у илдиз фаолияти қатлампдан пастки қатламга тушмаслиги ҳисобкитоб қилинади.

Тоқзорларда, айниқса, қумли тупроқларда чуқурчалар усулида ўғитларни ва қўшимча озиқаларни киритиш кенг тарқалмоқда. Бу усулда ўсимликлар илдизларига деярли шикаст етказилмайди. Бу мақсад учун гидробурлар ва бошқа машина ва механизациялар ишлатилади.

**Ў.Очилдиев,
Ф.Бойтўраева, А.Баратова,
ТошДАУ.**

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

- 1.Арутюнян А.С. *Удобрение виноградников. -М.:Колос, 1965. -65 с.*
- 2.Бродниковский М.Л. *Продуктивность виноградной лозы в зависимости от длины обрезки, нагрузок и системы ведения в условиях Центрального Таджикистана Автореферат канд.дисс. - Душанбе, 1965. -21 с.*
- 3.Молчанова З.Я. *О длине подрезки кустов винограда в Узбекистане //Сад и огород. - 1952. - 43 с.*